

I

НАУКОВИЙ ВІСНИК

КАФЕДРИ ЮНЕСКО

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
LINGUAPAX - VII

МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА:
НАУКОВІ ПАРАДИГМИ І СУЧАСНИЙ СВІТ

Філологія • Педагогіка • Психологія

2009

Випуск 18

Київ

Видавничий центр КНЛУ

Реєстраційне свідоцтво № 8226 серія КВ від 17.12.2003р.

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор

академік АПН України, професор *Артемчук Г.І.*

Заступники головного редактора

доктор філологічних наук, професор *Тараненко О.О.*

кандидат педагогічних наук, доцент *Чернуха А.М.*

Відповідальний секретар

кандидат філологічних наук, доцент *Лиса Г.І.*

Члени редколегії

доктор філологічних наук, професор *Висоцька І.О.*

доктор філологічних наук, професор *Воробйова О.П.*

доктор філологічних наук, професор *Корбозрова У.М.*

доктор філологічних наук, професор *Кочергаи М.П.*

доктор філологічних наук, професор *Мінкін Л.М.*

доктор філологічних наук, професор *Перебийте В.І.*

доктор філологічних наук, професор *Стеріополо О.І.*

доктор філологічних наук, професор *Фесенко В.І.*

кандидат філологічних наук, професор *Гладуш Н. Ф.*

кандидат філологічних наук, професор *Дворжецька М.П.*

академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор *Євтух М.Б.*

доктор педагогічних наук, професор *Левченко Т.І.*

доктор педагогічних наук, професор *Ніколаєва С.Ю.*

доктор педагогічних наук, професор *Плахотник В.М.*

кандидат педагогічних наук, доцент *Соловей М.І.*

доктор психологічних наук, професор *Бондаренко О. Ф.*

доктор психологічних наук, професор *Казміренко В.П.*

доктор психологічних наук, професор *Старовойтенко О.Б.*

доктор психологічних наук, професор *Фомічова Л.І.*

доктор психологічних наук, професор *Чепелева Н.В.*

Редактор *Педенко Ю.П.*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

*Видається за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 11 від 22 червня 2009 р.)*

Адреса редколегії

*Україна, 03680, МСП, Київ-150, вул. Червоноармійська, 73
Київський національний лінгвістичний університет*

© Київський національний лінгвістичний університет, 2009

З М І С Т МОВОЗНАВСТВО

<i>Пащенко О.М.</i>	Кальковані східнослов'янські фітонімічні назви.....	5
<i>Козырева З.Г.</i>	Опозиція бідність / багатство в історії української мови.....	9
<i>Товт І.С.</i>	Специфіка функціонування та особливості мови дипломатичних документів	
<i>Тимчук О. Т.</i>	Іншомовна лексика як джерело українського каламбуру.....	21
<i>Гусар М.В.</i>	Семантична структура приватних газетних оголошень-запитів та пропонувачів.....	26
<i>Яременко О. О., Шутова М.О., Яременко О. В.</i>	Лінгвістичні основи перекладу наукових текстів.....	32
<i>Олійник А.Д.</i>	Порівняльна характеристика ментальних квазіперформативів в англійських та українських науково-технічних текстах.....	40
<i>Дягілева Ж.А.</i>	Визначення внутрішньої форми лексичних одиниць ЛСП "дружба" в німецькій мові.....	45
<i>Потенко И.О.</i>	Фразеологічна трансформація як механізм посилення емотивної виразності мовних одиниць.....	51
<i>Глуцук Г.І.</i>	Аналіз семантики каузативних дієслів (на матеріалі іспанської мови).....	59
<i>Борисенко П.А.</i>	Морфологічні засоби зміни комунікативно-прагматичної спрямованості міжнародно-правових документів (на матеріалі	

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Яременко О.О., Шутова М.О., Яременко О.В.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Стаття присвячена деяким положенням лінгвістичної теорії перекладу в контексті методики викладання перекладу наукового тексту в магістерських та аспірантських групах. На думку більшості авторів, переклад вважається повноцінним, якщо він здійснюється на рівні, достатньому для збереження плану змісту вихідної мови з дотриманням норм мови, якою перекладають. А для досягнення цього потрібно вжити ряд перекладацьких трансформацій, необхідність яких викликана різними випадками незбігу структур двох мов (іноземної та рідної). Автори розглядають прийоми перекладу, які звичайно застосовуються викладачами в процесі навчання перекладу наукового тексту, та дають методичні рекомендації щодо роботи з такими текстами.

Статья посвящена некоторым положениям лингвистической теории перевода в контексте методики преподавания перевода научного текста в магистерских и аспирантских группах. По мнению большинства авторов, перевод считается полноценным, если он осуществляется на уровне, достаточном для сохранения плана содержания исходного языка при соблюдении норм языка, на который переводят. А для достижения этого нужно употребить ряд переводческих трансформаций, необходимость которых вызвана разными случаями несовпадения структур двух языков (иностранный и родной). Авторы рассматривают приемы перевода, которые обычно применяются преподавателями в процессе обучения переводу научного текста, и дают методические рекомендации относительно работы с такими текстами.

The article is devoted to some positions of linguistic theory of translation in the context of scientific text translation teaching in master's degrees and post-graduate students groups. In opinion of most authors, translation is considered valuable, if it is carried out at a level, sufficient for the maintenance of the content of the original language at the observance of norms of the translation language. And in this case, it is necessary to use the row of transformations which are caused by disagreement of structures of the two languages (foreign and native). Authors examine the methods of translation, which are usually used by teachers in the process of scientific text translation teaching and give methodical recommendations concerning the work with such texts.

За останні десятиліття підвищився інтерес до розробки лінгвістичних основ перекладу, що привело до створення ряду робіт з теорії перекладу. У зв'язку зі зростаючою потребою в перекладі наукових текстів назріла необхідність перегляду деяких старих методів і положень. Прагнення ж полегшити процес навчання стимулювало появу різних практичних посібників та підручників з перекладу наукового тексту. Проте питання про доцільність спеціального навчання перекладу дотепер не можна вважати остаточно розв'язаним.

У цій роботі ми згадаємо основні положення лінгвістичної теорії перекладу й спробуємо довести їх важливість для розв'язання питань методики викладання перекладу наукового тексту.

Отже, основні положення лінгвістичної теорії перекладу базуються на вивченні закономірних співвідношень між текстами двох мов - вихідної мови (ВМ) і мови, якою перекладають (ПМ).

На підставі двопланового характеру кожної одиниці мови, завдяки чому тільки й можливий переклад, висуваються поняття плану вираження (форма) і плану змісту (значення). Переклад, як відомо, полягає в заміні плану вираження ПМ зі збереженням незмінним плану змісту. Для встановлення критеріїв повноцінності (адекватності, автентичності, правильності і т. ін.) перекладу вводяться поняття "одиниця перекладу" й "рівень перекладу".

Оскільки одиницею перекладу в різних умовах може стати одиниця будь-якого рівня <ови, переклад може здійснюватися нарівні морфем, слів, словосполучень, речень, надфразної єдності, абзацу й цілого тексту.

Переклад на рівні морфем слугує незамінним допоміжним засобом у навчанні мови. Ми постійно звертаємося до нього для пояснення словотворчих елементів, складних слів, кальок, етимології й т. ін., тобто в усіх випадках необхідності розкриття внутрішньої форми слова.

Прикладами поморфемного перекладу можуть слугувати випадки зіставлення іноземних _ українських слів, наприклад: *endless* - нескінченний, *successful* - повний успіху, успішний (англійська мова); *kugelförmig* - у формі кулі, *machtliebend* - владолюбний, *einflußreich* - впливовий (німецька мова); або цілі групи слів одного кореня з різними префіксами, наприклад: *describe* — *описувати*, *circumscribe* (*мат.*) — *описувати*, *inscribe* - *надписувати*, *subscribe* — *підписувати*, *prescribe* - *прописувати*, аналогічно до англійських прикладів у німецькій мові чаємо: *schriben* - *писати*, *beschriben* - *описувати*, *ausschriben* - *виписувати*, *aufschriben* - *надписувати*, *unterschriben* - *підписувати*, *verschriben* — *наказувати*.

Переклад на рівні слів являє собою звичайний спосіб перекладу наукового тексту. Проте далеко не всі однакові за видом структури дозволяють зробити послівний переклад. Пор., наприклад: *the method used by the author...* - *метод, використаний автором...* і *the treatment met by the amino acids in liver*. В останньому випадку, якщо ми дамо послівний переклад, то одержимо перекручення змісту, зрозуміти який правильно ми зможемо тільки після того, як довідаємося, що сполучення *to meet treatment* означає *піддаватися переробці*, тобто одержимо переклад: *Переробка, якій піддаються в печінці амінокислоти...* Отже, переклад на рівні слів тут недостатній, і необхідний переклад на рівні словосполучень. У всякому разі студент повинен відійти від буквального перекладу, щоб не робити прямо-таки анекдотичних помилок, коли німецькі слова *der Alte*, *alter Mann* у словосполученні *alten Mann erschlagen, finden* перекладаються як *старий, старий чоловік*, хоча цей вираз у технологічній справі означає *знайти гірничу виробку, яку вже давно ніхто не використовує*. Спеціальні словники і збірники наводять цілі списки різноманітних сполучень, характерних для мови наукової літератури, як-от: *to take care to*, *to put it another way* і т. ін., що не піддаються перекладу на рівні слів. Можуть зустрічатися також граматизовані сполучення, як-от: *to grow pale*, *to fall into disuse*, незнання яких приводить до нісенітниця в перекладі.

З перекладом на рівні речень ми стикаємося в тому разі, коли жоден елемент речення не може бути перекладений окремо, а замінюється реченням еквівалентного змісту, наприклад: *Legend (never a good historian!) has it that...* - *Відповідно до легенди (яка рідко буває достовірною)*. Випадки такого перекладу трапляються порівняно рідко, однак можливість їх не виключена.

У цілому можна сказати, що найпоширеніші рівні перекладу наукового тексту - це переклад на рівні слів і на рівні словосполучень різного типу: граматизованих, з одного боку, і метафоричних, образних сполучень, з другого боку, з яких останні становлять більшу трудність для перекладу.

Отже, переклад вважається повноцінним, якщо він здійснюється на рівні, необхідному й достатньому для збереження плану змісту ВМ при дотриманні норми ПМ. Для досягнення адекватності існує ряд прийомів - перекладацьких трансформацій.

Необхідність застосування трансформацій викликається різними випадками незбігу структур ВМ і ПМ, наприклад, розбіжністю категорії числа в англійській і українській мовах, різними правилами сполучуваності, розбіжністю обсягів значень слів, розбіжністю значень інтернаціональних слів і т. ін. Розгляд прийомів перекладу переконує нас, що всі основні види перекладацьких трансформацій (перестановки, заміни, додавання, опущення, антонімічний переклад) постійно застосовуються викладачами в процесі навчання перекладу наукового тексту. Розглянемо основні види трансформацій.

Перестановки. Сутність перестановок полягає в тому, що при перекладі ми не підставляємо в англійський текст українські слова, а будуюмо речення ніби заново. Це має місце, наприклад, при незбігу логічної структури речень, коли значеннєвий центр, виражений в англійському реченні підметом, що стоїть на першому місці, в українському перекладі переноситься на його кінець, наприклад: *But further recordings are still required!* - *Але потрібні ще подальші записи*.

Заміни. Працюючи з текстом, перекладачеві не раз доводиться стикатися з випадками, коли для того, "щоб правильно передати той чи інший образ або фразу в перекладі їх потрібно повністю змінити" (В.Г.Белінський). У чому ж суть цих змін?

Як відомо, заміні можуть підлягати як частини мови, так і члени речення й цілі конструкції. Частини мови замінюються у випадках різної сполучуваності. Так, наприклад, через особливості сполучуваності прикметника як частини мови в іноземній мові означення, виражені прикметниками, у ряді випадків передаються іменниками, найчастіше в родовому відмінку: англ. *the problem of Greek decline* - *проблема занепаду Греції*, *viral agent* - *агент вірусу*, нім. *im ukrainischen Süden* - *на півдні України*, *koloniale Intrigen* - *інтриги колоніалістів*, *seine landschaftliche Schönheit* - *краса його ландшафту* й т. ін. Незбіг значень інтернаціональних слів теж може викликати необхідність заміни. Так, наприклад, прикметник *formal* в англійській мові, крім збіжних з українським значенням *формальний*, *офіційний*, має значення *стосовний до зовнішньої форми, до зовнішнього вигляду*. Тому такі, наприклад, сполучення, як *formal resemblance* - *подібність зовнішнього вигляду*, *formal elegance* - *добірність форми* перекладаються із заміною прикметника іменником. Члени речення замінюються в сполученнях, послівний переклад яких українською мовою не завжди є нормою, а іноді неможливий. Прикладом такої заміни може служити речення: *These species are usually savannah dwellers feeding on seeds* - *Ці види звичайно живуть у саванах, харчуючись насінням*.

Заміни часто супроводжуються перестановками, тому що в чистому вигляді та або інша трансформація трапляються рідко. Один з типових випадків заміни, що супроводжується перебудовою всього речення - це передача англійської пасивної конструкції активною в українській мові: *'Avian vocalization are often affected by learning'* - *На звуки, видавані птахами, часто впливає навчання*.

Приєм адекватної заміни буде використовуватися і тоді, коли, виходячи зі змісту цілого, потрібно замінити один вираз іншим, функціонально рівноцінним: *Mit Windeseile verbreitete sich in den Arbeiterteln die Nachricht...* Використовуючи прийом адекватної заміни, виділені в тексті слова можна перекласти: *"Зі швидкістю блискавки, блискавично"*.

Цілий ланцюг замін має місце, наприклад, у випадках уживання назви неістоти як особи. Це речення типу: *tradition has it...* - *за традицією*, *legend has it...* - *відповідно до легенди*, *last century discovered that* - *у минулому сторіччі було виявлено* й т. ін. Так, наприклад, у перекладі речення *The years 1894 and 1895 saw a number of publications of interest to specialists in histology and to anatomists of the nervous system* - *У 1894 й 1895 роках з'явився ряд публікацій, що становлять інтерес для гістологів і для анатомів нервової системи* виникає необхідність лексичної заміни дієслова *saw* нееквівалентним за значенням дієсловом з *'явився*.

На нашу думку, слід більш детально зупинитися на питанні замін тому, що саме процеси заміни в різних її видах превалюють у перекладі наукового тексту. Розкриємо деякі вживані науковцями терміни та поняття.

Насамперед слід зауважити, що, вживаючи термін *"контекстуальна заміна"*, ми маємо на увазі використання в перекладі іншого слова або словосполучення (чи образу) замість тих, які в мові перекладу формально відповідають слову або словосполученню оригіналу. Дещо спрощуючи питання, можна сказати, що контекстуальна заміна передбачає відмову від використання існуючих еквівалентів або аналогів.

Розглянемо такий приклад: *The ridiculous letters the Liberals sent to Mr. Churchill declaring that Tories must not use the word Liberal in describing their policies, for electoral reasons, are a bad joke*. Як перекласти в цьому контексті словосполучення *a bad joke*? У більшості випадків це буде *поганий жарт*. Але тут, очевидно, інше значення: якщо ліберали пішли на таке приниження, то їм не до жартів. Логічно продовжуючи думку, приходимо до такого варіанту перекладу: *Не від хорошого життя направши ліберали г/е сміховинне послання, в якому вони заявляли, що консерватори не повинні користуватися словом "ліберальний" для викладення своєї політики під час передвиборної кампанії*.

Знайдений варіант перекладу *a bad joke - не від хорошого життя* є контекстуальним і підійде далеко не в кожному випадку. Це яскравий приклад контекстуальної заміни. Контекстуальні заміни можна розбити на 5 самостійних прийомів перекладу:

- диференціація і конкретизація понять;
- генералізація понять;
- логічний розвиток понять при перекладі;
- антонімічний переклад;
- компенсація втрат при перекладі.

Диференціація і конкретизація понять при перекладі. З явищем багатозначності англійських слів перекладачеві доводиться зустрічатися на кожному кроці. Але поряд зі словами, які мають кілька окремих, часткових значень, є й такі, які мають одне недиференційоване значення, яке в перекладі розпадається на ряд часткових. Наприклад, іменник *meal* має значення *прийняття їжі; їда, харчування*, але воно може позначати і сніданок, і обід, і вечерю. Іменник *mount* взагалі означає *тварина під сідлом*, але в конкретному тексті це або кінь, або верблюд, або мул і т. ін.

Особливо поширені подібні слова у сфері абстрактних понять. Такі слова, як *mind, spirit, attitude* і цілий ряд до них подібних не мають в українській мові таких самих загальних недиференційованих відповідників, і перекладачеві доводиться вибирати одне з часткових значень там, де автор англійського тексту, не задумуючись, користується тим самим поняттям. Навіть без прикладів зрозуміло, що при перекладі слова *attitude* важко знайти в українській мові загальне слово, яке б покривало всі чотири основні його значення: *ставлення, поведінка, позиція, політика*.

Звичайно, вищесказане не означає, що в українській мові немає слів, які виражають широкі узагальнення. Навіть перерахованим вище англійським словам можна знайти настільки ж недиференційовані відповідники: *mind - інтелект, spirit - дух, feeling - відчуття, attitude - реакція на щось*. Але ці відповідники не є еквівалентами, оскільки наведені українські слова не дають повної відповідності англійським словам ні у смисловому, ні в експресивно-стилістичному відношенні, і навряд чи вони будуть доречними в перекладі будь-якого (наприклад, побутового) тексту.

Диференціація значень відбувається як у вузькому, так і в широкому контексті. Деколи вона можлива навіть у рамках словосполучення, а в інших випадках необхідне залучення контексту речення, абзацу або навіть усього матеріалу, який перекладається: *The modern American trade union movement, arising out of the big industrial expansion and labor struggles ... was organized nationally the same year I was bom, the American Federation of Labor having been organized in Pittsburgh on November 15, 1881 (W.Foster The Twilight of World Capitalism) - Сучасний американський профспілковий рух, що розгорнувся в результаті великого промислового піднесення і безперервного загострення боротьби робітничого класу ... оформився в загальнонаціональному масштабі в рік мого народження: 15 листопада 1881 року у м. Піттсбургу була створена Американська федерація праці*. Якщо у другому випадку значення слова *labor* розкривається уже в межах словосполучення *American Federation of Labor*, то диференціація значення *labor* у словосполученні *labor struggles* можлива тільки з урахуванням змісту всього речення.

Для правильної диференціації значення слова необхідно знати явище конкретної дійсності, яке стоїть за ним. Це особливо важливо, шли поряд із диференціацією відбувається і конкретизація абстрактних понять. Так, іменник *board*, родово поняття якого виражається словосполученням *колегіальний орган управління*, диференціюється і конкретизується як *правління, президія, бюро, рада, міністерство, колегія, департамент* тощо. Словосполучення *public school* (Великобританія) можна конкретизувати лише за умови, якщо відомо, про яку саме з приватних шкіл ідеться (Ітон, Вінчестер чи Гарроу).

Генералізація понять. Набагато рідше при перекладі з англійської мови на українську спостерігається зворотне явище: заміна конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим. Деколи цього вимагає логіка побудови думки: *So much so that today (money still in*

control in all lands of the press, the radio, the moving picture, the telephone, the officials of state, their banks and means of transportation, their police and hired agents), you have a never-ending downpour of lies concerning this vast program ... (Th. Dreiser *Essays and Letters*). У перекладі вставленого речення (окемьга; у всіх країнах гроші це контролюють пресу, радіо, кіно, державний апарат, банки і транспорт) слово *телефон* було б недоречним. Необхідно замінити його ширшим поняттям *засоби зв'язку*, яке логічно входить у наведений перелік.

Слід зауважити, що, оскільки застосування генералізації може приводити до певної втрати (точності) інформації, використовувати її слід обережно в тих випадках, коли вживання в перекладі словникового відповідника може викликати порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу.

Логічний розвиток понять при перекладі. Цей різновид контекстуальних заміни полягає в тому, що за відсутності або непридатності українського слова-поняття використовується інше, тісно пов'язане з ним поняття, що логічно впливає з нього. Так, наприклад, заголовок газетної статті *Women Man Ships* найкраще перекласти *Жінки ведуть кораблі*, хоча дієслово *to man* має словниковий відповідник *комплектувати особовим складом*.

Time's up, Joe, - каже лондонський службовець товаришеві в барі під час обідньої перерви, і перекладач абсолютно правильно уникає прямого відповідника *Наш час закінчився* або *Перерва закінчилася*, оскільки ці вирази, особливо перший, недостатньо розмовні. У цьому випадку найкраще перекласти: *Час іти, Джо*.

По суті, ми тут маємо справу із заміною явища його причиною або наслідком.

The direct contrary is the truth не можна перекладати дослівно *Прямо протилежне є істиною*, оскільки це не відповідає духові української мови. Замінюючи саме явище його причиною, перекладемо *Насправді все зовсім навпаки* або *Це зовсім не відповідає дійсності*.

Перекладаючи фразу *The statement has been overtaken by time* необхідно відмовитися від дослівного варіанта *Час перегнав це твердження* як від нісенітності і передати наслідок: *Це твердження відстало від життя*.

Шляхом логічного розгортання дії, якості, ознаки предмета ми приходимо до такого перекладу, який відповідає нормам сполучуваності слів в українській мові. Крайнім випадком логічного розвитку понять у перекладі є прийом перекладу "від протилежного" або антонімічний переклад.

Окремим випадком заміни є антонімічний переклад, за якого негативна конструкція замінюється стверджувальною, що спричиняє відповідну лексичну заміну одного зі слів ВМ на його антонім у ПМ. Прикладом антонімічного перекладу такого типу служить переклад присудка з *not... until (till)*, наприклад: *Utopia was not translated from Latin till 1551 - Утопія була перекладена з латинської мови тільки в 1551 році*; у німецькій мові: *Wer euch sagt: die Freiheit geht nie unter, der spricht aus euren erstarkten Herzen. - Той, хто говорить: свобода переможе, — говорить від імені наших мужніх сердець*.

Однак можуть траплятися й випадки чисто лексичної заміни, наприклад: *While Fleming believed that life could only be manifested by the cells as a whole he believed that the fibres were essential to the life of the cell. This concept died hard, if indeed it is dead even yet.* Тут фразеологічна одиниця *to die hard* перекладається як *виявилася дуже живучою*, а *if indeed it is dead even yet* можна перекласти: *а можливо, й тепер ще жива*.

Прийом антонімічного перекладу полягає в передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова. Антонімічний переклад нерідко буває якщо не єдиним, то найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. Про це свідчить хоч би ряд прикладів з англо-українського словника: *Take your time. - Не поспішай*; *Take it easy. - Не утруднюйте себе*; *Не хвилюйтеся*; *Не беріть до серця*; *Mind your own business - Не твоє діло*; *Не втручайся в чужі справи*; *to keep one's head - не роззубитися*; *to have clean hands in the matter - не мати (ніякого) стосунку до якоїсь справи*.

Антонімічний переклад в більшості випадків є одним з можливих варіантів, але в наведених прикладах він є явно найкращим, а деколи і єдиним. Коли англійське слово або вираз, що передається прийомом антонімічного перекладу, вжиті в оригіналі в заперечній формі, то переклад буде мати стверджувальну форму: *Don't sit up, I'll be late - Не чекайте на мене, лягайте спати.*

Особливо важливо вміти застосувати прийом антонімічного перекладу в тих випадках, коли в українській мові немає точного словникового відповідника англійського слова і коли з міркувань стилістичного характеру небажано вдаватися до описового перекладу. Наприклад, при перекладі наступної фрази з Польового статуту армії Великобританії ця необхідність виникає через відсутність формального відповідника іменника *inferiority*. *The adoption of the defensive does not necessarily imply weakness or inferiority.* Замінивши поняття *inferiority* його антонімом *superiority*, ми легко дамо точний смисловий і стилістичний відповідник оригіналу: *Перехід до оборони не обов'язково означає слабкість тих, хто обороняється чи перевагу сил противника.*

Але антонімічний переклад інколи дає найкраще вирішення і при повній можливості прямого перекладу: *The police were on show discreetly, but under cover was every able-bodied man of the force.* Для цього речення можливий прямий переклад шляхом конкретизації: *Поліцейські показувалися / з'являлися лише невеликими групами ...*, але набагато краще передає зміст висловлення антонімічний переклад: *Поліція трималася в тіні.*

Особливо часто антонімічний переклад застосовується для перекладу фразеологічних одиниць. В англійській мові є багато таких фразеологічних одиниць, значення яких може бути передане (без втрати ідіоматичності лише протилежним поняттям із запереченням: *He has a ready tongue - Він за словом у кишеню не лізе; No time like the present - Лови момент; To be weighed and found wanting - Не витримати випробування; Не виправдати надії.*

Як видно з прикладів, антонімічний переклад - контекстуальний у повному змісті слова - є одним з найбільш гнучких способів передачі відтінків оригіналу.

Прийом компенсації втрат полягає в передачі смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрат іншим. Необхідність у компенсації виникає у зв'язку з тим, що в ряді випадків неможливо знайти повний відповідник (смисловий і експресивно-стилістичний) для передачі в перекладі окремого елемента оригіналу.

Якщо необхідно пожертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивною напруженістю слова при перекладі, то слід намагатися насамперед зберегти експресивну спрямованість. Це значить, що, перекладаючи, наприклад, яке-небудь сленгове (жаргонне) слівце, перекладач передусім повинен забезпечити точність передачі смислового і експресивного значення слова, жертвуючи, в крайньому випадку, його жанрово-стилістичним забарвленням. Але якщо це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, його обов'язково слід передати в перекладі, хоча б і в іншому реченні, для чого і служить прийом компенсації втрат.

Прийом додавань варто розуміти не як додавання змісту, а лише як додавання слів для збереження норми ПМ. Наприклад, якщо порахувати кількість повнозначних слів в оригіналі й у перекладі наступного речення: *Articulate speech formed by a combination of vowels and consonants and usually pitched at a level prescribed by the anatomy of the individual, suffices for short range communication - Членороздільна мова утворюється за допомогою сполучень голосних і приголосних звуків і має звичайно висоту тону залежно від індивідуальних анатомічних особливостей, задовольняє потреби у спілкуванні на невеликій відстані,* то виявиться, що в першому їх 16, а в другому 21. Так, замість *pitched* ми сказали *має висоту тону, замість the anatomy of the individual - індивідуальні анатомічні особливості* і т. ін.

Опущення. Прийом опущень прямо протилежний додаванням. Ним користуються звичайно у всіх випадках надмірності тексту оригіналу. Наприклад, у випадках використання *only* або *indeed* усередині емпатичної конструкції: *It is only... that* або *it does indeed show that* і т. ін. Звичайним прикладом опущень служить також переклад парних синонімів однією значеннєвою

одиницею: *part and parcel* — невід'ємна частина або *first and foremost* (насамперед в англійській мові); нім. *Millionen und aber Millionen* — мільйони, *Kopf und Kragen kosten* — коштувати голови і т. ін.

Як можна бачити з короткого розгляду трансформацій, переклад наукового тексту підпорядковується тим самим закономірностям і застосовує ті самі прийоми, які розроблені в застосуванні до всіх інших видів перекладу.

У процесі навчання студенти повинні засвоїти навичку вільного читання наукової літератури за фахом і застосовувати свої знання й уміння до різних видів робіт: конспектування, складання письмових перекладів, цитування, реферування, анотування тощо.

Виходячи із цього завдання, основну мету навчання варто бачити в розвитку здатності розуміння мовного матеріалу оригіналу. Навчання ж перекладу, на нашу думку, повинне розглядатися як основний засіб розвитку розуміння.

Процес перекладу, як відомо, складається з двох етапів: досягнення повного розуміння й потім вираження того, що зрозумів, формами ПМ. Повне розуміння передбачає вміння оцінити текст із погляду його перекладності - побачити в ньому одиниці перекладу, які в той самий час являють собою одиниці змісту (саме наявність складних для перекладу одиниць змісту і становить складність того чи іншого перекладу, або рівень складності перекладу). Потім треба підшукати для цих одиниць відповідні форми для вираження на ПМ. Однак одиниця змісту, яку ми бачимо в тексті ВМ, потенційно багатозначна. Уявне зіставлення й оцінка, що відбуваються в момент перекладу, приводять до вибору точного значення одиниці. Вирішальну роль у виборі оптимального варіанта перекладу відіграють оцінні критерії, діапазон яких залежить від особистого досвіду перекладача. Основними критеріями є:

- насамперед контекст, тобто те лінгвістичне оточення, що завжди містить у собі вказівний мінімум, яким ми керуємося;
- сполучуваність у ПМ (або частотність), потім ситуаційний контекст або знання фактів реальної дійсності;
- критерій стилю (наукового, ділового, газетного і т. ін.), емоційно-експресивного відтінку;
- так званий настановний критерій, тобто те, до якої аудиторії звернено даний текст.

Цілком можливо, що існують і ще тонші критерії оцінки.

Значення контексту при встановленні точного і єдино можливого значення перекладної одиниці розкривається з такого простого зіставлення. Речення *He came home* позбавлене контексту і в українській мові може бути зрозуміле і як *прийшов*, і як *приходив*. Тому при поясненні часів важливо давати два приклади на Past Indefinite Tense: *He came home at six yesterday. He usually came home in time for dinner*, вказуючи на те, що форма Past Indefinite Tense повинна сприйматися як неоднозначна, що дає можливість порівняти форми доконаного або недоконаного виду.

Навчання перекладу не тільки розвиває розуміння, але й привчає до точного мислення. Так, при швидкому розгляді речення *The youngest of the Bronte sisters was the most unpopular* слово *unpopular* швидше за все зрозуміють як *непопулярний*. Однак при перекладі з'ясується, що цей варіант значення не підходить за своїм змістом. Коло значень слова *popular* дозволяє перевести його тут як *відомий*. Отже, *the most unpopular* - *найбільш невідомий*, тобто *найменш відомий*. У такий спосіб ми даємо антонімічний переклад *Серед трьох сестер Бронте найменш відомою була молодша*, що, очевидно, ближче всього до оригіналу.

Переклад, що супроводжується всебічним аналізом матеріалу на всіх мовних рівнях, створює широку й міцну базу знань, розвиває "чуття" мови й підвищує інтерес до предмета дослідів. Досвід показує, що навчання перекладу не перешкоджає, а, навпаки, сприяє засвоєнню всіх інших аспектів мови, зокрема й розмовних навичок.

Навчання перекладу передбачає систематичне накопичення знань й умінь, що поступово переходять у навичку розуміння, що, у свою чергу, дає потенційну можливість перекладу, тобто в навичку аналізу й членування тексту на значеннєві одиниці й зіставлення цих одиниць з можливими еквівалентами ПМ. Досягнення цієї стадії - основне завдання навчання, тому що тільки на її основі може виникнути здатність до безперекладного читання.

Для стислості викладемо рекомендації щодо методики викладання перекладу у вигляді окремих пунктів:

1. Необхідно привчати студентів до розуміння кожної одиниці мови як потенційно багатозначної. Студенти повинні звикнути до думки про те, що однозначних слів майже не існує й що навіть такі "прості" слова, як *but*, *and* можуть мати більше одного значення. У межах же одного значення може бути кілька варіантів, вибір яких визначається причинами, вказаними вище.

2. Має проводитися постійна робота в галузі словотвору щодо вивчення основних словотворчих елементів з перекладом їх на рівні морфем для їхнього кращого запам'ятовування, зіставлення й для розвитку здогадки при перекладі.

3. Необхідно вести роботу щодо вивчення функціональних слів, які вживаються для зв'язку значеннєвих одиниць і визначення меж цих одиниць.

4. Рекомендується метод зіставлення одиниць ВМ і ПМ на простих прикладах (моделі з наповненням).

5. Уже на початку роботи можна вводити нескладні підготовлені письмові й усні переклади, які розглядаються як види послідовного перекладу, та непідготовлений усний переклад (переклад з аркуша), що є синхронним перекладом, який ґрунтується на зоровому сприйнятті і є сходинкою до оволодіння безперекладним читанням.

Література

Карабан В.І. (1997). Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. I-II. - К.: Політична думка.

Корунець І.В. (2001). Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. - Вінниця: "Нова Книга".

Крупное В.Н. (1979). Курс перевода. Английский язык: общественно-политическая лексика / Под ред. проф. Л.С.Бархударова. - М.: Междунар. отношения.

Розанова З.Е. (1961). Пособие по переводу с немецкого на русский язык. - М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз.

Федоров А.В. (1953). Введение в теорию перевода. - М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз.

Macmillan English Dictionary (2007). Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / Second Edition. - Macmillan Publishers Limited.